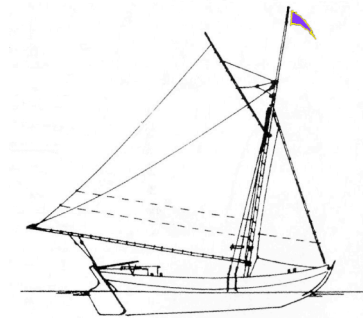

Piggskutans byggnadshistoria!

Bosse Wiklund

Det finns väl ingen fartygstyp som så starkt förknippats med Roslagen och Blidö som just Piggskutan, Sandkilen eller Piken. Ja, kärt barn har många namn brukan man säga. Den hade klinkbyggt skrov. Ungefär 14-18 meter – långt innanför stävorna.

Förstäven som bestod av två stycken, stamlucka och understycke. Lasken mellan dem – en Z-lask – gav den karaktäristiska profilen “knäet”. Förstäven fästes vid kölen. Kölplankan var alltid i ett stycke och med en annan Z-lask förstärktes ett ovanpåliggande kri. Akterstävorna ställdes på kölens akterkant och bultades ihop med hjälp av ett knä.

Bordläggningen började med kinningarna närmast kölen. Man använde rått kransågat virke av dimensionen $1\frac{1}{2}$ – $1\frac{3}{4}$ tum och bredden var c:a 12 tum. Man baddade plankan över öppen eld och passade sedan in den. Ett par utläggare tvingade ut bordets överkant maximalt vid nollspantet. De följande fyra bordläggningsvarven hade vindor längst för- och akterut. Det var vridvuxna tallar som kluvits upp till “propellrar” i längden 1,5 meter. De laskades ihop med bordet och skapade utläggningen – utbukningen som skapade dess rumhet. Efter fyra varv med vindor hade skutan fått sin fulla bredd. Bordläggningen fortsatte med baddade “basade” furubord på vanligt sätt. De övre borden var oftast delade i två pga dess längd. Då gällde det att se till att skarvarna/laskarna ej låg i samma linje, eftersom skrovet då blev samskuret och lätt kunde öppna sig vid grov sjö. Efter elva varv var bordläggningen fulltalig, akterspegeln byggdes upp parallellt med bordläggningen. Man började med gråtbiten (den sprack gärna) och timrade upp den i 2 tums furu, som bultades samman med helar av ask.

Sedan skrovet byggts upp, monterade man först bottenstockar och de växlades av med vuxna spant “vränger”. Skarvarna “zitrorna” bultades samman. Vid spantens översta delar “upplängorna” fästes däcksbalkarna “bettorna”, som var helt plana och de förstärktes med vuxna knän.

Brädgångsstöttor växlades med upplängorna och ovanför skarndäckslisten timrades brädgången i kravell som avslutades med en ledstång som gick runt skrovets överkant. På betterna lades gångborden, dvs däck som följde skrovets kontur.

Längst fram på det korta fördäcket fanns ett bråspel. Lastrummet hade garnering till c:a 1 fot under gångbordet och skärstockar saknades. Akterut fanns en nedsänkt kajuta. Ursprungligen var det vanligt med ett enkelt klinkat tak på en storbåge från reling till reling – ett tjald som var öppet framåt. Så småningom tillkom en främre skottvägg och en dörr rakt förut. Denna dörr slogs ofta in vid överbrytande sjö och ersattes under 1850-talet med en framskjutande kapp som möjliggjorde en säkrare nedgång från sidan. Framför kajutan fanns ett kortare däck med en stockpump i mittlinjen. Piggen hade ett stort utanpåliggande roder med en rorkult som gick i en båge över kajutataket och styrtalet. Kajutan hade ett par fasta kojor. Eldstaden var på 1900-talet oftast en järnspis. Tidigare användes en fastkilad trebent gryta som man eldade i och tillagade maten i hängkärl.

Från 1920-1930-talet bestod riggen av fock och gaffelsegel. Masten var lång c:a 1,25 ggr skrovets längd och storbommen – som var lika lång som fartyget – stack ut i aktern. Masten hade en kaltopt och lutade lätt framåt. Gaffeln var ungefär 1/3 av bommens längd. I äldre tid, dvs före 1860 var den 1/4 av bommens längd och hårdare pikad. Riggen var löst ansatt och vanten saknade vevlingar.

Övrig tidigare historik

Gaffelriggen tillkom under 1700-talets sista år då Kronan hade en del "piggar" inhyrda som hjälpfartyg i Arméns flotta. När fartygen till äventyrs återlämnades hade de gaffelrigg. Tidigare hade de endast haft råsegel utan fock och kryssade då med hjälp av klostänger. Till hjälp vid vändningen användes bunkårer.

Under 1700-talets första hälft var akterspegeln mycket mindre. Den hade ett ornament (o~o) med ett par små ventiler. Detta var då det enda ljusinsläppet. I ett tidigare textavsnitt har jag nämnt att kajutan föregicks av ett tjald utan främre skottvägg och det kan härledas tillbaka till 1600-tal. Under 1500-talet sov man under en tältduk eller en bit segelduk. Anteckningar om detta finns i Tänkeböckerna från Stockholm under denna tid. Exakt när konstruktionen med akterspegel började är ovisst och det är oklart om den fanns på 1500-talet.

Om vi kikar ytterligare bakåt i tiden så talar vi om dåtidens knarr – Vikingatidens lastdragare. Ett stor-rummigt viande klinkbyggt skrov som var

råriggat. Något roder fanns ej utan man använde en styråra. Före styrårans tid på gränsen till medeltiden var rodret fast.

Man kan genom studier av detaljer på gamla Vikingaskepp, beträffande vinklar och mått, klart finna likheter med de sista piggarna som byggdes så sent som på 1920-talet.